

Список використаних джерел

1. Басай В. О. Запобігання порушенням порядку надання фінансових послуг кредитними спілками в Україні: дис...докт. філос.: 081 – Право. Київ, 2021. 295 с.

². Чернявський С. С., Користін О. Є. Протидія легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом : навч. посіб. Київ, 2010. 256 с.

3. Ковальчук О. В. Методика розслідування шахрайства, пов'язаного з діяльністю кредитної спілки: дис...докт. філос.: 081 – Право. Львів, 2020. 236 с.

4. Вакулік О. А., Азаров Ю. І. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні: навч. посіб. Київ: «Центр учбової літератури», 2015. 184 с.

⁵. Кримінальний кодекс України: Закон від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

Стратулат Наталія Вікторівна,

професор кафедри правничої
лінгвістики Національної академії
внутрішніх справ, кандидат
філологічних наук, доцент;

Корольчук Віктор Володимирович,

старший науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності
та захисту прав інтелектуальної
власності Національної академії
внутрішніх справ, кандидат юридичних
наук, старший науковий співробітник

АНТОНІМІЧНІ ВІДНОШЕННЯ В МОВІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ»

Акти законодавчого рівня національної правової системи, що стосуються основоположних аспектів життя і діяльності суспільства, а також визначають правовий режим функціонування державних органів та основних інституцій країни, забезпечують правове регулювання суспільних відносин у державі, – мають свої ознаки функціонального характеру, що безпосередньо відображаються в мовному оформленні тексту [1, с. 8]. Так, для мови закону притаманна своєрідна системна специфіка, що виражається, зокрема, у наявності опозиційних семантичних відношень, оформлених у антонімічних одиницях.

Антонімію як категорію лексико-семантичної системи та явище, що притаманне мові права, вивчали на матеріалах законодавчих текстів такі дослідники, як Н. Артикуца, Н. Єльнікова, С. Кравченко, М. Паночко, Л. Симоненко, Г. Ус, В. Шепітько, М. Шепітько, Н. Шеремета та ін. Науковці в своїх працях висвітлювали різні аспекти опозиційних відношень в юридичній термінології як один із регулярних принципів номінації в правничій мові [3, с. 27]. Проте дослідження функціонально-стилістичних особливостей антонімічних одиниць сучасного правового дискурсу лишається важливим напрямом у вивченні мови національного законодавства з-поміж інших важливих питань правничої лінгвістики.

Предметом нашого дослідження слугували антонімічні термінологічні одиниці, що функціонують у Законі України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII. Об'єктом дослідження – семантичні відношення в мові законодавства. Джерельною базою став зазначений вище нормативно-правовий акт.

Передусім, з огляду на те, що антоніми відображають співвідношення мови й позамовного світу, мови і мислення, варто при їх дослідженні з'ясувати семантику самого поняття «антоніми». Так, енциклопедичне видання «Українська мова» репрезентує таке визначення, що є універсальним у сучасній науковій доктрині: «Антоніми (від грец. *αντι...* – префікс, що означає протилежність, протидію, і *ὄνομα* – ім'я, назва) – слова (переважно однієї частини мови) або їхні окремі значення, а також стійкі словосполучення, афікси, граматичні форми, зокрема синтаксичні конструкції, що, тісно поєднуючись певною семантичною спільністю, розрізняються на цій же основі максимально протилежними значеннями» [8, с. 27]. При цьому цікавим, на нашу думку, видається твердження М. Паночка щодо побутування опозиційних одиниць в термінологічному аспекті права. Так, дослідник установлюючи характер семантичних зв'язків між одиницями термінополя, а також зазначаючи позитивну роль антонімії в юридичній термінології, наголошує, що «Антонімічні відношення дозволяють виділити глибинну сутність протиставлених понять, допомагають визначити місце кожного терміна в юридичній термінології і сприяють системному та цілісному сприйняттю наукової інформації» [4, с. 113].

Зважаючи на те, що основною ознакою антонімів є семантична протилежність мовних одиниць, у Законі України «Про запобігання корупції» визначено антонімічну пару

корупційний / **антикорупційний**. Оскільки «антоніми» – номінації, які є наслідком відображення в мові суперечливої сутності різних явищ і результатом вираження реальних протилежностей об'єктивної дійсності [2, с. 1], зазначені опозиційні одиниці є відтворенням в національному законодавстві діаметрально супротивних суспільних реалій.

При дослідженні значенневої опозиції лексичних одиниць **корупційний** та **антикорупційний** передусім варто звернутися до лексикографічних джерел і дати визначення кожному із складників. Так, Словник української мови в 20-ти томах тлумачить слово **корупційний** як «Стосовно до **корупції**» [6], де лексема *корупція* має таке визначення «Використання посадовими особами свого службового становища для власної вигоди; підкупність, продажність урядовців і політиків» [6], а лексичну одиницю **антикорупційний** інтерпретує як «Спрямований проти корупції, який протидіє їй» [6]. Крім того, слово **антикорупційний** у своїй морфемній будові містить словотворчий формант **анти-**, який у Словнику має значення «Префікс, що вживається для творення слів зі значенням **протилежний**, ворожий чому-небудь; проти» [6]. Тобто лексеми **корупційний** та **антикорупційний**, з огляду на їх значеннєву наповнюваність, є абсолютними антонімами, і утворюють антонімічну пару, спільнокореневу у формально-структурному відношенні. Зрозуміло, що полярність семантики цих одиниць впливає на їх сполучуваність з іншими лексеми.

Частотність уживаності термінів-антонімів в мові Закону майже однакова. Загальна кількість становить 293 лексичні одиниці, де кореляція між словом **корупційний** (136 одиниць) і його семантичним антагоністом **антикорупційний** (157 одиниць) має несуттєву різницю.

Цікавим, на нашу думку, видається при аналізі зазначених одиниць розглянути побутування їх у тексті Закону з огляду на притаманну їм природну валентність – здатність вступати в сполучення з іншими одиницями мови. Варто сказати, що опозиційні лексеми **корупційний** і **антикорупційний** «демонструють свою активність у поєднанні з іншими словами... Окреслені одиниці стали продуктивними елементами в лексичному наповненні моделей різних словосполучень при визначенні правових понять й описі правових норм і положень» [7, с. 24].

Розглянемо на конкретних прикладах дієвість досліджуваних антонімічних одиниць. Характеристику явища антонімії

спеціальної лексики здійсимо з урахуванням особливостей поняттєвого змісту термінів.

Закон демонструє низку стійких словосполучень, утворених за допомогою значеннєво протилежних слів **корупційний** і **антикорупційний**. Першочергово варто акцентувати увагу на регламентації аналізованих антонімічних одиниць у ст. 1 «Визначення термінів». Зазначимо, що текст нормативного документа свідчить про дієвість аналізованих одиниць як у назвах термінів, наприклад: **«корупційне правопорушення»**, **«антикорупційна експертиза»**, так, власне, і у визначеннях самих термінів, наприклад: **«спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції»** – **«органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції»** або ж **«викривач»** – **«фізична особа, яка за наявності переконання, що інформація є достовірною, повідомила про можливі факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень...»**.

Крім того, простежуємо активність аналізованих одиниць водночас і в назві самого терміна, і у його визначенні. Прикладом цього є термінологічна сполука **«антикорупційна експертиза»** і її тлумачення **«діяльність із виявлення в нормативно-правових актах, проектах нормативно-правових актів положень, які самостійно чи у поєднанні з іншими нормами можуть сприяти вчиненню корупційних правопорушень або правопорушень, пов'язаних з корупцією...»**, що, власне, демонструє окреслений випадок. Звернемо увагу, що у цій ілюстрації термін інтерпретовано через опозицію, де, як бачимо, виявляється певний логічний зв'язок – між позначуванним терміном і його визначенням.

Мовний матеріал Закону, у якому простежуємо характер семантичних відношень (що зумовлює утворення опозицій), дає можливість виділи і наявні групи стійких словосполучень з огляду на їх значеннєво наповнення.

Зокрема, можна виокремити семантичну групу, яка об'єднує одиниці на позначення державних органів, органів виконавчої влади, установ. Так у тексті побутують такі сполуки цієї групи, як **Вищий антикорупційний суд** (п. 11. ст. 13¹); **Національне антикорупційне бюро України** (п. 1 ст. 1; п. 1 ст. 3; п. 1 ст. 13¹; п. 2 ст. 53¹), **Національне агентство корупційних та пов'язаних з корупцією правопорушень** (п. 5 ст. 17¹).

Увагу привертають також словосполучення, що об'єднують групу одиниць відповідного службового становища особи, пов'язаного з виконанням обов'язків (направлених на антикорупційну діяльність) в органах чи установах. Репрезентантом цієї групи слугує така сполука: *керівник Спеціалізованої антикорупційної прокуратури* (п. 5. ст. 9).

Простежуємо й активність у групі одиниць (стійких сполучень), які мають семантику абстрактних понять (назв ознак, процесів і станів). Прикладами слугують такі словосполучення: *антикорупційна стратегія* (п. 3 ст. 14); *антикорупційні програми* (п. 1 ст. 11; п. 1 ст. 12; п. 1 ст. 13¹; п. 5 ст. 17¹; п. 1 ст. 19); *програми антикорупційного спрямування* (п. 2 ст. 19); *державна антикорупційна політика* (п. 1 ст. 4; п. 1 ст. 11); *факти корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень* (п. 1 ст. 1; п. 1 ст. 12); *корупційні ризики* (п. 1 ст. 11; п. 5 ст. 17¹; п. 2 ст. 19; п. 1, ст. 46; п. 3 ст. 46; п. 1 ст. 51³).

Крім того, слухним вважаємо назвати й ті словосполучення, що функціонують у Законі України «Про запобігання корупції», які утворюють граматичні антонімічні пари. Прикладом може слугувати такі одиниці, репрезентовані у контексті документа: *корупційне правопорушення та дотримання антикорупційного законодавства*. Так, у п. 4 ст. 65¹ «Відповідальність за корупційні або пов'язані з корупцією правопорушення» спостерігаємо функціонування однієї із зазначених стійких сполук: «*Обмеження щодо заборони особи, звільненій з посади у зв'язку з притягненням до відповідальності за корупційне правопорушення, займатися діяльністю, пов'язаною з виконанням функцій держави, місцевого самоврядування...*» або у пп. 2. п. 3 ст. 61 «Загальні засади запобігання корупції у діяльності юридичної особи»: «*Посадові та службові особи юридичних осіб, інші особи, які виконують роботу та перебувають з юридичними особами у трудових відносинах, зобов'язані: ...утримуватися від поведінки, яка може бути розціненою як готовність вчинити корупційне правопорушення*». І як антагонічну (зазначеній вище) сполуку – у пп. 6 п. 6 ст. 13¹ «Уповноважені підрозділи (уповноважені особи) з питань запобігання та виявлення корупції»: «*Основними завданнями уповноважених підрозділів (уповноваженої особи) є: ... здійснення за дотриманням антикорупційного законодавства*» або у п. 1. ст. 1 «Визначення термінів»: «*...уповноважена особа ... здійснює контроль за дотриманням*

антикорупційного законодавства на підвідомчих підприємствах, в установах та організаціях».

Як бачимо, кількісний та якісний аналіз функціонування антонімів у текстах національного законодавства показав, що явище такої семантичної кореляції як антонімія є характерним для мови Закону України «Про запобігання корупції». Дієвими виявлено лексичні одиниці **корупційний** і **антикорупційний**, які утворюють, у свою чергу, низку терміносполук у багатоаспектному значеннєвому наповненні, що, зі свого боку, ще раз засвідчує притаманність мові закону закономірностей категорійно-семантичної вербалізації при вираженні правової думки. Перспективи подальших досліджень у напрямі правничої лінгвістики вбачаємо у вивченні опозиційних відношень лексем **корупційний** та **антикорупційний**, а також їх семантичної і граматичної валентності у інших нормативних документах сучасного антикорупційного законодавства.

Список використаних джерел

1. Баранник Д. Х. Мова права як окремих функціональний стиль. Мовознавство. 2003. № 6. С. 8–17.
2. Бобух Н. М. Антоніми в українській поетичній мові ХХ століття: структурно-семантичний, функціонально-стилістичний і лексикографічний аспекти: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.01 / Надія Миколаївна Бобух. Київ, 2009. 36 с.
3. Єльнікова Н. І. Лексико-семантичні особливості юридичної термінології. Сучасні проблеми соціально-гуманітарних наук: матеріали міжвузівської конференції (Харків, 2 червня 2017 р.). Харків: ХНУВС, 2017. С. 24–27.
4. Паночко М. М. Лексичні особливості української юридичної термінології початку ХХ століття. Одеський лінгвістичний вісник, 2015. № 2. С. 112–115.
5. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>.
6. Словник української мови: в 20-ти томах (1-11 томи). URL: <https://sum20ua.com/Entry/index?wordid=1&page=0>
7. Стратулат Н. В. Особливості функціонування лексем «корупція», «корупційний» «антикорупційний» в сучасному українському законодавстві. Українське мовознавство: міжвідомчий науковий збірник. 2022. № 1. Вип. 52. С. 19–31.
8. Українська мова: Енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М. (співголова), Тараненко О. О. (співгол.), М. П. Зяблюк та ін. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Укр. енцикл. ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.